

LANGWEER, DE HERVORMDE KERK

Bouwgeschiedenis en exterieur

De eerste kerk in Langweer is gebouwd in het begin van de 13de eeuw. Deze kerk, die gewijd was aan de Heilige Catharina, ging in 1517 in vlammen op toen Langweer in de strijd tussen de Geldersen en de Bourgondiers in brand werd gestoken. In 1595 was er al weer sprake van een nieuwe kerk. Daarvan werd in 1651 de toren vernieuwd, die - volgens oude afbeeldingen - een korte spits kreeg. Voor de derde keer werd een nieuwe kerk gebouwd en wel in 1683 door de plaatselijke aannemer Sybren Sjoerds. Nog geen honderd jaar later, namelijk in 1777, werd deze kerk inclusief de toren afgebroken en werden de huidige kerk en toren gebouwd.

De kerk heeft een driezijdig gesloten schip met in de beide zijmuren vier korfboogvensters. De ingangspartij bevindt zich aan de noordzijde en bestaat uit een gesneden deur met in de boogtrommel of het bovenlicht een gebeeldhouwde en gepolychromeerde voorstelling van hoornen des overvloeds en vruchten.

Ongetwijfeld betreft het hier een symbolische verwijzing naar de overvloed van heil die na het binnentreden van de kerk verwacht mag worden.

De toren heeft drie geledingen en wordt bekroond door een ingesnoerde achtkante spits. Op de hoeken van de geledingen bevinden zich pilasters die van beneden naar boven respectievelijk in Dorische, Ionische en Korintische stijl zijn uitgevoerd. Voorts zijn in de vlakken korfboognissen uitgespaard en in de bovenste geleding bevinden zich aan iedere zijde twee korbogige galmgaten. Op de spits prijkt een zwaan als windwijzer en op het oostelijke eind van het kerkdak staat een windvaan met drie zwanen. De zwaan is in zekere zin het symbool van Langweer, omdat het dorpswapen drie zwanen bevat.

In de toren hangen twee klokken. De ene is in 1538 gegoten door Johannes van Deventer en de andere in 1683 door Petrus Overney. Een complete restauratie van de kerk werd uitgevoerd in 1923-1924. Bijna tien jaar geleden werd de kerk opnieuw nagenoeg volledig gerestaureerd. Drie jaar geleden werd de afsluitende fase daarvan gerealiseerd.

Interieur

Het interieur wordt overdekt door een houten tongewelf en de muren worden verbonden door trek balken met sleutelstukken. Voor het orgel vervangt een ijzeren stang een trek balk. Bij de restauratie tien jaar geleden hebben gewelf en balken hun oorspronkelijke kleuren teruggekregen.

De preekstoel is bevestigd tegen de oostelijke sluiting en alle banken zijn daar naar toe gericht, met uitzondering van de herenbank, de domineesbank en de kerkenraadsbanken, die parallel aan de muren zijn opgesteld'. Van de complete eikenhouten inrichting zijn enkele onderdelen afkomstig uit de vorige, in 1684 gebouwde, kerk. Dat geldt voor de preekstoel, het doophek, de herenbank en de avondmaalstafel, die alle in 1683/1684 zijn vervaardigd.

De preekstoel, in 1684 gemaakt door Benedictus Jans, valt op door zijn rijke gesneden symbolische versieringen op de vijf panelen. Op het **deurpaneel** zijn afgebeeld: een vogel (de Heilige Geest), een open boek (de bijbel), een sleutel (de sleutel van het Hemelrijk), een roede (kastijding of het oordeel Gods) en een spiegel en een slang (voorzichtigheid). Het **tweede paneel**

toont een voorstelling van de Liefde: de pelikaan die zich in de borst pikt om zijn jongen te voeden met zijn eigen bloed. Het is het symbool van de offerende liefde van Christus. Het Geloof op het **voorpaneel** wordt gesymboliseerd door een bijbelboek (Nieuwe Testament), de wetstafelen (Oude Testament), een helm (helm des heils), een hart met een brandende kaars (het geloof verlicht het hart). Deze symbolen zijn omgeven door planten: links eikenblad, rechts klimop (respectievelijk

onvergankelijkheid en eeuwig leven), linksboven olijfbblad en rechtsboven lauwertak (respectievelijk vrede en voorzienigheid Gods en overwinning op de dood). Het **vierde paneel** bevat de symbolen van de Hoop: anker, korenaren en lelies. Bovenaan zijn twee zaaierende handen gesneden. op twee banderollen staat de volgende tekst: "MOCHT HET BLOYEN AL OP HOOP". Ook het **vijfde paneel** is rijk aan symboliek.

Omgeven door palmtakken, eikentakken en lauwertakken als symbolen van de overwinning op de dood, onvergankelijkheid en eeuwig leven staat het boek met de zeven verbroken zegels uit Openbaring 5. Op het boek de afbeelding van het Lam Gods. onder het boek een brandend hart en daarboven een helm (des heils) waarop een haan staat, symbool van de waakzaamheid en van de opstanding. De hoeken van de kuip zijn versierd met gewrongen, omrankte en omslingerde kolommen. De trap draait rond een schroefvormige trappaal. Het ruggeschot is aan weerskanten versierd met vruchtenfestoenen en heeft als opschrift: "BENEDICTUS IANS ANNO 1684 FESET".

Het doophek vormt een eenheid met de preekstoel en dateert dan ook uit dezelfde tijd. Het is versierd met snijwerk en heeft gewrongen balusters. Curieus zijn de in het snijwerk van de bovenrand van het hek verwerkte vrouwen- en mannenkopjes, respectievelijk links en rechts van het deurtje. Tegen de noordmuur

bevindt zich de herenbank van de familie Van Eysinga. ten tijde van de bouw van de kerk was Jhr. Frans Julius Johan van Eysinga grietman van Doniawerstal. Langweer was de hoofdplaats van deze grietenij en latere gemeente. De grietman woonde op Osingastate dat ten noordwesten van de kerk lag. De bank is nu nog in gebruik bij de leden van de familie Van Eysinga die het tussen St. Nicolaasga en Langweer gelegen landgoed "Boschoord" bewonen. De bank heeft een overhuiving die steunt op twee gewrongen, omslingerde kolommen. Ook de herenbank sluit qua vormgeving aan bij de preekstoel en het doophek en is dan ook in dezelfde tijd vervaardigd. Datzelfde geldt voor de avondmaalstafel. De rest van het meubilair is naar alle waarschijnlijkheid bij de bouw in 1777 in de kerk aangebracht. Duidelijk is in deze kerk het onderscheid te zien tussen de eenvoudige vrouwenbanken aan de zuidzijde met open rugleuningen en de hoger geplaatste dichte mannenbanken aan de noordzijde.

De vrouwenbanken hebben weliswaar gesneden wangen. Op alle banken zijn koperen blakers bevestigd. Het koperen doopbekken dat aan de preekstoel is bevestigd is in 1923 aangeboden door architect G.J. Veenstra na de voltooiing van de restauratie. In 1954 heeft de kerk een nieuw doopvont gekregen met gesneden voorstellingen die een relatie leggen tussen het dorp Langweer (gelegen tussen water en bos) en de doop, het lijden, het sterven en de opstanding van Christus en de Heilige Geest. De drie van elkaar verschillende antieke koperen kronen zijn in de loop der tijd aan de kerk geschonken door de familie Van Eysinga. In het portaal is tegen de muur een zerk opgesteld, afkomstig uit de kerk, die het graf heeft bedekt van Sybren Jelles "in leven Beurtschipper van Leeuwarden op Amsterdam", die op 25 januari 1740 op vijftigjarige leeftijd was overleden. Boven de inscriptie is een zeilschip afgebeeld. Bij de laatste fase van de restauratie

is de houten vloer uit de kerk verwijderd en is een flink aantal zerken uit de 17de en de 18de eeuw weer te voorschijn gekomen.

Tevens is toen voor het doophek een restant van een middeleeuws sarcofaagdeksel neergelegd, dat afkomstig is van het kerkhof van hel ten zuidwesten van Langweer gelegen dorpje Dijken, waarvan de kerk in de 18de eeuw is afgebroken. Ook in het westelijke deel van de kerkvloer zijn bij de laatste restauratie zerken aangebracht die van het kerkhof van Dijken komen.

Orgel

Het orgel is in 1784 gebouwd door Lambertus van Dam uit Leeuwarden. Lambertus van Dam was een leerling van de bekende orgelmaker Albertus Anthoni Hinsz.

De eerste drie orgels die Van Dam bouwde - Oldeboorn (1779), Langweer (1784) en Burgum (1788) - vertonen veel overeenkomsten. Duidelijk is in deze instrumenten nog de invloed van de leermeester Hinsz waarneembaar. Alle drie orgels hebben ook nog de klassieke bouwwijze bestaande uit hoofdwerk en rugwerk.

De kassen van het orgel in Langweer zijn gemaakt door Lubbartus Bekenkamp op kosten van de grietman Jhr. Frans Julius Johan van Eysinga. De versieringen van de kassen en de balustrade zijn uitgevoerd in de Lodewijk XVI-stijl.

Op het rugwerk en de panelen van de balustrade zijn diverse gesneden muziekinstrumenten aangebracht. Onder het rugwerk bevinden zich de wapens van de schenkers van de kas: grietman Van Eysinga en zijn echtgenote Jkvr. Clara Tjallinga Aebinga van Humalda.

Het orgel werd op 24 oktober 1784 feestelijk in gebruik genomen. Nadat het instrument in de tussentijd enkele wijzigingen had ondergaan, werd bij de in 1966-1967 door de orgelmakers Bakker & Timmenga uitgevoerde restauratie de oorspronkelijke dispositie hersteld. Deze is als volgt:

Hoofdwerk (C-f ''')		Rugwerk (C-f ''')	
Prestant	8'	Fluit Does	8'
Holpijp	8'	Prestant	4'
Octaaf	4'	Fluit	4'
Quint	3'	Nasard	3'
Octaaf	2'	Octaaf 2'	
Mixtuur	4,5,6 sterk	Sexquialter	2 sterk
Cornet	4 sterk disc.	Dulciaan	8'
Trompet	8'		
Vox Humana	8'	Pedaal (C-e') aangehangen	

T.E. van Popta
1997

Literatuur.

- De Nederlands Hervormde Kerk Langweer c.a. in woord en beeld (Herv. kerkvoogdij Langweer, 1987).
- Regn. Steensma, Het Friese kerkinterieur (Leeuwarden, 1995).
- J. Jongepier, Frieslands orgelpracht (Sneek, 1970).